

Kandidatuppsats

Organisering och ledning av arbete och välfärd
inriktning socialt arbete 180 hp

Bakom raderna och mellan orden.

En diskursanalys om före detta hemlösas upplevelser
genom självbiografier.

Socialt arbete 15 hp

Halmstad 2019-06-18

Marianne Hökerud och Elin Svensson.

Bakom raderna och mellan orden.

**- En diskursanalys om före detta hemlösas upplevelser
genom självbiografier.**

Marianne Hökerud

Elin Svensson

2019-05-28

Akademien för hälsa och välfärd

Organisering och ledning av arbete och välfärd

Kandidatuppsats i Socialt arbete, 15 hp

Handledare: Sara Högdin

Titel: Bakom raderna och mellan orden. -En diskursanalys om före detta hemlösa upplevelser genom självbiografier.

Författare: Marianne Hökerud, Elin Svensson

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att undersöka hur bilden av hemlösa/hemlöshet konstrueras i självbiografier som är författade av före detta hemlösa. Avsikten är att undersöka vad författarna uttrycker när de talar om hemlöshet genom att undersöka vilka mönster vi kan hitta i deras berättelser. För att analysera detta fenomen använder vi diskursanalys och det socialkonstruktivistiska perspektivet eftersom de lämpar sig väl när man vill studera diskurser utifrån textmaterial. Vår studie grundas i fyra självbiografier som är författade av före detta hemlösa. I vår studie har vi funnit tre framträdande diskurser som beskriver tre möjliga konstruktioner av hemlöshet och även vilka konsekvenser konstruktionen får för individen. Diskurserna är utestängning, maktlöshet och beroende. Diskurserna företräder den styrande ordningen utifrån vilken hemlöshet kan förstås och är därmed ett sätt att uppfatta verkligheten. Slutsatser som vi kan dra utifrån denna studie är att hemlösa konstrueras som avvikande subjekt som inte tillåts att vara en del av innanförskapet i samhället. Vår studie beskriver också en annan sida av hemlösheten kopplat till frihet från ansvar men även maktlöshet och beroende kopplat till individens utsatthet gentemot myndigheter och organisationer. Vår önskan är att studien ska bidra till en ökad reflektion inom det sociala arbetet i syfte att stärka klientens självbestämmande och delaktighet. Vi är också glada om vi kan bidra till en allmän tankeställare kring hur vi bemöter människor i vår vardag, speciellt de socialt utsatta som ofta möts av förakt och avsky. I vår studie kunde vi se ett ökat våld gentemot de hemlösa vilket visar på att vårt samhälle blir allt tuffare att leva i och att det finns ett ökat behov av att utöka empatin. Vårt resultat kan också vara användbart för de professionella i mötet med de som står utan bostad och som har en bakgrund liknande författarna till självbiografierna.

Nyckelord: Diskursanalys, socialt arbete, hemlös, hemlöshet, självbiografi.

Title: Behind the lines and between the words. - A discourse analysis based on the experiences from former homeless people through autobiographies.

Authors: Marianne Hökerud, Elin Svensson

Abstract

The purpose of this study is to investigate how the image of homeless/ homelessness is constructed in autobiographies written by former homeless people. The intention is to examine what the authors express when they talk about homelessness by examining patterns found in their stories. To analyze this phenomenon, we use discourse analysis and the theory of social construction because they are well suited for studying discourses based on textual material. Our study is based on four autobiographies written by people who have been former homeless. In our study, we found three prominent discourses describing three possible constructions of homelessness, also we found construction consequences for the individual. The discourses are exclusion, powerlessness and dependence. The discourses represent the governing order of which homelessness can be understood and is thus a way of perceiving reality. Conclusions that we can draw from this study are that homeless people are constructed as deviating subjects that are not allowed to be part of the inner society of the community. Our study also describes another side of homelessness linked to being free from responsibility but also powerlessness and dependence linked to the individual's vulnerability to authorities and organizations. The wish is for this study to contribute to an increased reflection in social work in order to strengthen the client's self-determination and participation. Also, it would please us if we could contribute to a general mindset about how we deal with people in our everyday lives, especially those socially vulnerable who are often met by contempt and disgust. In our study we could see increased violence against the homeless, which shows that our society is getting harder to live and that there is an increased need to expand the empathy among citizens. Our result can also be useful for professionals in the meeting with those who are without housing and who have a background resembling the authors of the autobiographies.

Keywords: Discourse analysis, social work, homeless, homelessness, autobiography.

Förord

Vi vill tacka vår handledare Sara Högdin för hennes brinnande engagemang och tilltro till oss när vårt eget självförtroende sviktat. Sara har gett oss slaka tyglar att utveckla vår studie i den riktning vi önskat, hon har också genom sina klarsynta och idérika kommentarer hjälpt oss föra vårt arbete framåt. Vi vill även rikta ett varmt tack till våra familjer som på flera sätt har stöttat oss under denna tid. Till sist vill vi också tacka varandra för ett mycket gott samarbete där vi har kompletterat varandra väl och där fria viljor har tillåtits ta plats. Denna studie är ett resultat av en gemensam produkt där båda författarna har varit delaktiga i samtliga delar.

Elin och Marianne

Innehållsförteckning

Inledning	1
Problemformulering	3
Syfte.....	3
Tidigare studier.....	4
Hemlöshet som konstruktion och ett socialt problem.....	4
Det sociala arbetet - kategorisering, makt och motstånd	5
Teoretiska utgångspunkter	7
Socialkonstruktivism	7
Foucaults maktperspektiv	8
Metod	10
Diskursanalys.....	10
Kritik mot diskurs	11
Tillvägagångssätt vid datainsamling - Urval och avgränsning	11
Tillvägagångssätt vid analys.....	12
Metoddiskussion.....	12
Resultat och analys	14
Utestängningsdiskursen.....	15
Utestängning från innanförskapet	15
Stigmatisering.....	17
Frihet från innanförskapet – en motbild.....	18
Maktlöshetsdiskursen	19
Förnedringen	19
Pastoralmakten	21
Beroendediskursen.....	23
Socialtjänstens otillräcklighet.....	23
Utestängning från hjälpen	24
Diskussion	26
Referenser	29

Inledning

Jag tror att alla hemlösa får en stämpel på sig. De är hemlösa. Prata inte med dem. Rör inte vid dem. Men vi är människor. Vi har känslor. Och vi bits inte.

(Seegers 2017:177)

Den uppfattning vi har om människor som vi ser runt omkring oss är i mångt och mycket skapad genom sociala konstruktioner. Vi påverkas därför dagligen av texter, bilder och mediala reportage (Bergström & Boreús 2018).

Vad är egentligen ett socialt problem? Ofta hör man uttalande kring sociala problem i medier eller i offentliga utredningar och av yrkesverksamma inom det sociala arbetet. Begreppet används ibland som om det vore självklart vad det innebär. Att missbruk, kriminalitet och hemlöshet är sociala problem anses i flera fall vara självklart och dessa grupper betraktas därför som sociala problemgrupper (Meeuwisse & Swärd 2015). Meeuwisse och Swärd (2015) riktar kritik mot denna utpekning då de menar att man ska vara försiktig med att peka ut särskilda grupper som problembärare eftersom denna utpekning kan dölja underliggande problem på samhällsnivå som den enskilde individen inte kan påverka. De strukturella problemen kommer därför i skymundan när man istället lägger fokus på individuella brister (Meeuwisse & Swärd 2015). Lofstrands (2005) forskning inom området hemlöshet visar att sociala problem existerar i termer av hur de kollektivt och subjektivt definieras. En vanlig uppfattning kopplat till konstruktionen av hemlöshet är antagandet att hemlösheten grundas i missbruk eller psykisk ohälsa där hemlösheten framställs som en konsekvens. Enligt både Knutagård (2009) och Lofstrand (2005) präglas samhället av de kategoriseringar som skapas när människor inordnas i fack, vilket får till konsekvens att människorna subjektiveras och görs till avvikande objekt. Lofstrand (2005) visar också i sin forskning att de sociala problemen och dess definitioner kännetecknas av en pågående kamp mellan olika politiska aktörer som alla vill få gehör för sina förslag. Vår studie kommer att ge en beskrivning av författarnas upplevelser av att vara exkluderade och marginaliserade i samhället. Den kommer också ge en beskrivning av förnedringen som de får utstå från allmänheten men även från personer som arbetar inom frivillig och offentlig förvaltning. Vi kommer uteslutande att använda oss av begreppet hemlös genom denna studie där definitionen syftar till personer som sover i offentliga lokaler, utomhus, i trappuppgångar, tält eller liknande. Men du kan också definieras som hemlös om du är intagen på exempelvis kriminalvårdsanstalt eller om du tilldelas ett boende inom den sekundära bostadsmarknaden genom socialtjänsten. Vidare kan du även räknas som hemlös om du bor kortsiktigt hos vänner och bekanta (Socialstyrelsen 2017). Enligt Socialstyrelsens (2017) nationella mätning finns det ca 33 000 hemlösa personer i Sverige men denna siffran beräknas att vara i underkant då mörkertalet anses vara stort. Vi vill med detta beskriva det mångfaldiga sättet att se på hemlöshet där vi valt att använda oss av den allvarligaste formen av hemlöshet som är den akuta formen av hemlösheten där

individen hänvisas till härbärke, jourboende eller motsvarande. Enligt Knutagård (2009) är konstruktionen av sociala problem föränderlig och därför kan definitionen av hemlöshet även se olika ut mellan olika tidsperioder och platser. Löfstrand (2005) menar att definitionen av hemlöshet därmed är avgörande för vilken aktör som tillskrivs ansvaret och även hur ärendet hanteras. Vidare ser Knutagård (2009) det som viktigt att framhålla att hemlöshet inte enbart relaterar till en person som saknar fast bostad, utan att hemlöshet också är ett uttryck för en politisk exklusion där utestängning från arbetslivet och avsaknaden av ett hem kan ses som de främsta orsakerna.

Hemlöshet som forskningsämne känns relevant av anledningen att hemlösa människor lever i en extrem utsatthet som ligger långt under en skälig levnadsnivå, och som om detta inte vore nog får de även utstå en stor portion av förnedring från samhället då de kategoriseras som avvikande subjekt. I samband med hemlöshet är det också viktigt att lyfta de problem som idag finns på bostadsmarknaden där det blir allt svårare att få en lägenhet till en rimlig hyra. Samhället ignorerar de trender som finns på bostadsmarknaden där allt fler hyresrätter omvandlas till bostadsrätter och hyror anpassas efter höginkomsttagare samtidigt som många människor blir allt fattigare (Socionompodden 2018). Hemlösa är i flera avseenden segregerade och oönskade i samhället och därför ser vi det som viktigt att belysa deras tillvaro men även att skapa en förståelse för hemlösheten som ett socialt problem med tyngdpunkten på sociala konstruktioner. Enligt Nygren (2009) kan forskning inom socialt arbete därför hjälpa till att peka ut sociala problem som behöver lyftas på den politiska agendan. Forskningen kan också bidra med värdefull kritik mot verkliga förhållanden för hemlösa i samhället. Den kan även bidra till att etiskt begrunda de attityder och arbetsmetoder som finns inom det sociala arbetet.

Vår avsikt med studien är att undersöka hur hemlöshet konstrueras och reproduceras och vilka konsekvenser detta får för individen. Med detta menar vi hur konstruktionen återskapas genom författarnas uttryck där deras egna konstruktioner bidrar till att skapa diskurser. Detta avser vi att uppnå genom att läsa självbiografier som är författade av tidigare hemlösa. Enligt Nationalencyklopedin (2000) syftar begreppet - självbiografi i denna studie till en berättelse där författaren redogör för sitt eget liv och utveckling. Ordet biografi kommer från grekiskans *bios* och *grafe* som betyder liv och skrift. Oftast handlar en självbiografi om hela personens liv och författaren anordnar det ofta på ett personligt vis. Trovärdigheten i självbiografien är beroende av hur väl den lyckas konstruera en personlig sanning eller hur den framställs.

Problemformulering

De föreställningar som finns om hemlöshet och hemlöshetens orsaker förknippas ofta med individuella tillkortakommanden som grundas i missbruk eller psykisk ohälsa (Knutagård 2009). Tidigare studier inom området för hemlöshet visar att sociala problem existerar i termer av hur de kollektivt och subjektivt definieras (Löfstrand 2005). Den sociala konstruktionen av ett socialt problem får därför konsekvenser för våra uppfattningar men även konsekvenser för hur vi bemöter människor som omfattas av den sociala konstruktionen. När en individ definieras som hemlös stämplas individen som avvikare vilket får till konsekvens att individen riskerar att stigmatiseras ytterligare (Löfstrand 2005). Vi har därför valt att ta stöd av tidigare forskning med fokus på hemlöshet som social konstruktion samt det sociala arbetets kategorisering för att undersöka detta fenomen. Vi hoppas att tidigare forskning ska hjälpa oss att förstå varför och hur sociala konstruktioner kring hemlöshet uppkommer och vilken påverkan definitionen får för det sociala arbetet.

Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur bilden av hemlösa/hemlöshet konstrueras i självbiografier som är författade av före detta hemlösa. Avsikten är att undersöka vad författarna uttrycker när de talar om hemlöshet genom att undersöka vilka mönster vi kan hitta i deras berättelser. För att analysera detta fenomen använder vi diskursanalys och det socialkonstruktivistiska perspektivet eftersom de lämpar sig väl när man vill studera diskurser utifrån textmaterial.

Tidigare studier

I detta avsnitt kommer vi att redogöra för tidigare forskning inom ämnet hemlöshet med tyngdpunkten på sociala konstruktioner. Den tidigare forskningen som vi ämnar ta del av stödjer vår studie på så sätt att den förklarar hur och varför sociala konstruktioner uppkommer där orsaksförklaringar till hemlöshet visar sig vara en del av konstruktionen. Den är också relevant av anledningen att den belyser sociala konstruktioner kopplat till det sociala arbetets praktik där klienter kategoriseras som ett led i myndigheternas organisering. För att ytterligare stärka de tidigare studierna har vi också tagit del av internationell forskning inom området som bidrar med individuella och strukturella konstruktioner för hemlöshet.

Hemlöshet som konstruktion och ett socialt problem

Både den svenska och den internationella forskningen om hemlöshet pekar på såväl individuella som strukturella konstruktioner av hemlöshet (Knutagård 2009; Cronley 2010). I Phillips (2015) studie framkommer det att den individuella konstruktionen är starkast förknippad med missbruk, psykisk ohälsa, fattigdom och arbetslöshet och har att göra med att allmänheten, där männen står i framkant, ofta förknippar hemlöshet med sociala problem som orsakade av individuella brister. Stigmatiseringen gentemot de hemlösa är tydlig i hennes studie där majoriteten av deltagarna i studien ansåg att det var på grund av att de hemlösa var lata och inte arbetade tillräckligt hårt för att försörja sig som var orsaken till att de stod utan bostad. De strukturella faktorerna grundas istället på bristen av arbete och bostäder. Bramley och Fitzpatrick (2018) lyfter i sin studie fram fattigdom och då särskilt barnfattigdom som orsak till bostadslöshet samtidigt som en förändrad arbetsmarknad också står som en orsaksförklaring. Johnson & Chamberlain (2011) visar i sin forskning att även traumatiska barndomsupplevelser som brist på fast bostad, störd skolgång, fysiskt och psykiskt våld, sexuellt utnyttjande och försummelse från närstående kan vara andra orsaksförklaringar till hemlöshet. Vidare menar Bramley och Fitzpatrick (2018) att risken att få uppleva hemlöshet är en kombination av individuella, sociala och strukturella faktorer och att det ligger utanför den enskildes möjligheter att påverka sin situation. Utifrån sina resultat vill de synliggöra behovet av att samhället går in med förebyggande insatser till de individer som ligger i en högriskgrupp för att hamna i hemlöshet.

Löfstrands (2005) studie visar också att sociala problem existerar i termer av hur de kollektivt och subjektivt definieras. Ett socialt fenomen måste därmed uppmärksammas som ett socialt problem för att det ska kunna motverkas. Detta konstruktiva perspektiv lägger särskild vikt vid maktrelationer där sociala problem skapas och reproduceras, omdefinieras och förändras som ett resultat av interaktionen mellan människor. Hemlöshet som konstruktion och socialt problem präglas av olika maktrelationer mellan individer, myndigheter, organisationer och företag. Knutagård (2009) beskriver hemlöshet som ett socialt problem där han menar att problemet är konstruerat av kommunala tjänstemän, politiker och medier genom att hemlösheten definieras och dess

orsaker specificeras och namnges. Konstruktionen av hemlöshet som ett socialt problem innebär dock inte att det är ett mindre reellt problem där hemlöshet eller hemlösa inte skulle existera utan konstruktionen, hemlöshet är i hög grad en existerande verklighet som också får ett stort mänskligt lidande till följd oavsett om problemet definieras som ett socialt problem eller inte. Konstruktionen av sociala problem är föränderlig och därför kan konstruktionen av hemlöshet se olika ut mellan olika tidsperioder och platser. Knutagårds (2009) forskning visar att den rådande definitionen har en viktig inverkan på kategoriseringen och den hjälp som erbjuds hemlösa och Löfstrand (2005) menar att definitionen av hemlöshet är avgörande för vilken aktör som tillskrivs ansvaret och därmed hur ärendet hanteras. Enligt Knutagård (2009) är det också viktigt att framhålla att hemlöshet inte enbart relaterar till en person som saknar fast bostad, utan att hemlöshet också är ett uttryck för en politisk exklusion där utestängning från arbetslivet och avsaknaden av ett hem kan ses som de främsta orsakerna. Den negativa effekten blir dubbel när avsaknaden av ett hem försvårar möjligheterna att behålla ett arbete och avsaknaden av ett arbete försvårar möjligheterna att få ett hem. En fysisk adress är därför förbindelsen till det politiska medborgarskapet och personens möjligheter att aktivt delta i politiska val. Utifrån problembilden är det dock inte enbart avsaknaden av en bostad som är problemet, utan bostaden är enbart ett problem av många andra i en kombination av missbruk och psykiska problem. Internationell forskning visar dock att man inte med säkerhet kan veta att missbruk eller psykisk ohälsa föregår hemlösheten utan att det snarare kan vara tvärtom att missbruket eller psykisk ohälsa är en konsekvens av hemlösheten och de omständigheter som hemlösa tvingas leva under (Johnson & Chamberlain 2008; Johnson & Chamberlain 2011; McVicar & Moscion 2015). Droganvändningen blir därför en slags självmedicinering i syfte att undertrycka mental och känslomässig smärta (Williams & Stickley 2011).

Det sociala arbetet - kategorisering, makt och motstånd

Flera svenska avhandlingar analyserar hur socialtjänsten kategoriserar sina klienter (Löfstrand 2005; Knutagård 2009). Knutagårds (2009) avhandling visar att sociala problem såsom hemlöshet måste definieras för att kunna administreras, detta innebär med andra ord att människor måste inordnas och kategoriseras för att kunna räknas. Hemlöshet som socialt problem konstrueras därför genom att socialarbetare namnger de målgrupper som de kommer i kontakt med genom att specificera dess orsaker. Detta blir i sig ett maktinstrument där konstruktionen av olika kategorier definierar i vilka fack klienter sorteras. Enligt Löfstrand (2005) är klientiseringen förenat med ett offentligt definierat problem där hjälpen förutsätter myndigheternas insyn och kontroll av en individs privatliv. Klientkonstruktionen är i sig förenat med villkor där de problem som klienten representerar måste uppfattas som legitima och giltiga för organisationen och de professionella för att kunna räknas till deras uppgift. Om en hemlös inte anses ha några andra problem än just avsaknaden av en bostad kan denne avvisas hjälp då man anser att individen borde kunna ordna en bostad på egen hand.

Vidare skriver Lofstrand (2005) om makten mellan socialarbetare och klient som kommer till uttryck genom normalitet och avvikelse där avvikelsen behöver korrigeras. Att inta den ideala rollen som klient innebär att individen ändrar sin självuppfattning så att den sammanfaller med organisationens uppfattning men detta är något som inte alltid sker utan motstånd. Detta innebär att individen inte accepterar den roll som han eller hon tillskrivs av myndigheten och gör därmed motstånd. Att göras till en klient innebär per definition att man fråntas rollen som myndig. Konstruktionen av klient och professionell syftar också till att upprätthålla de maktformer som finns mellan normalitet och avvikelse men även till att legitimera organisationens insatser och åtgärder där de professionella har tolkningsföreträde. En annan form av makt som finns i mötet mellan klient och professionell är den symboliska markeringen mellan underordnad respektive överordnad. Klientens motstånd har i Lofstrands (2005) studier visat sig vara kontextbundna där motståndet utövas av hemlösa individer som myndigheterna vill kategorisera där motståndet är en protest mot själva kategoriseringen. Motståndet visade sig också vara en protest mot de hjälpåtgärder som föreslås och som till stor del består av boendetrappan som modell. Motstånd kan också grundas i den egna självbilden där klienten presenterar sig själv som ett undantag då personen inte identifierar sig med bilden av hemlösa utan vill bevara den egna integriteten och värdigheten. De hemlösa i studien uttrycker också ett motstånd mot myndigheter och handläggare då de väljer att benämna dessa som känslolokala byråkratier och byråkrater. Detta motstånd grundas i bemötandet som handläggaren har gentemot klienten, vilket ofta upplevs som kränkande och motståndet blir därför ett sätt för individen att behålla sin självkänsla och integritet.

Teoretiska utgångspunkter

Socialkonstruktivism

Vår avsikt med studien är att undersöka hur hemlöshet konstrueras och reproduceras genom sociala konstruktioner och vilka konsekvenser detta får för individen. Enligt Sahlin (1996) undersöker man som konstruktivistisk forskare hur redan existerande problem definieras men även vad definitionen får för konsekvenser för den grupp som omfattas. Vilket gör denna teori relevant då vår avsikt med studien är att analysera framträdande diskurser i självbiografier författade av före detta hemlösa.

Inom socialkonstruktivism är Berger och Luckmann välkända grundare genom sitt verk *The Social Construction Of Reality: A Treatise of Sociology of Knowledge* (1996). Utgångspunkten för Berger och Luckmanns teori är att samhället bör förstås som en social konstruktion som är skapad av människan. Grundarna framhäver också det motsatta att även människan är en social produkt (Berger & Luckmann 1996). Enligt konstruktivismen är den kategorisering som vi människor gör för att förstå vår omgivning ett resultat av sociala produkter. Sociala omständigheter och kategorier som t. ex hemlöshet blir därmed en social konstruktion som förändras över tid (Bryman 2011).

Konstruktivism är en ontologisk ståndpunkt som ifrågasätter tanken att kategorier som organisation och kultur på något sätt inte skulle kunna vara påverkansbara (Bryman 2011). Enligt det konstruktivistiska perspektivet skapas sociala problem genom kollektiva definitionsprocesser varigenom ett socialt fenomen kommer att betraktas och behandlas som ett socialt problem (Berger & Luckmann 1996; Sahlin 1996). För att definitionen av ett socialt problem ska accepteras enligt det konstruktivistiska perspektivet måste det finnas krav på samhällsintegrerande insatser genom lagstiftning, straff, behandling och förebyggande arbete (Sahlin 1996; Sahlin 2015). Ett centralt begrepp inom det konstruktivistiska perspektivet är legitimitet. Legitimiteten representerar det samhälleliga erkännandet av ett etablerat problem som definition och lösning (Sahlin 1996).

Definitioner av ett socialt problem kan både legitimeras och manifesteras av olika aktörer genom en så kallad politisk intressekamp, man ska dock ha i beaktning att det kan finnas egenintressen mellan de aktörer som hävdar problemets existens och skadlighet. Dessa aktörer kan vara organisationsföreträdare, politiker eller professionella som vill ha mer inflytande och resurser. De som tillskrivs tolkningsföreträde till ett socialt problem avgör hur det åtgärdas, vilket också får en inverkan på problemets definition (Sahlin 1996).

Enligt Søren Wenneberg (2010) så råder det en allmän förvirring av begreppen som är kopplade till socialkonstruktivismen. Det råder även stora meningsskiljaktigheter av vad socialkonstruktivism egentligen är där exaktheten anses bristfällig. Det har också riktats kritik gentemot att språkrören för socialkonstruktivismen hela tiden hoppar bland diverse begrepp utan att ge en riktig förklaring och att det inte bara sker genom talet utan även i vetenskaplig skrift. Vidare anses den främsta otydligheten härröra från bristfälligheten gällande vad som faktiskt konstrueras. Är det den fysiska verkligheten, den sociala

verkligheten eller är det den subjektiva verkligheten? En annan otydlighet befattar även den bristfällighet av vad som faktiskt konstrueras. Är det kunskapen om verkligheten eller är det verkligheten i sig som menas? När innebörden av vad som är konstruerat inte är klarlagt blir det i sig svårhanterligt menar kritiker. Att uttrycket social kan tolkas på så många olika sätt är också ett problem enligt Søren Wenneberg (2010). Han menar då att uttrycket har minst tre olika innebörder såsom social av innebörden irrationell, skapad av samhället och socialt oundviklig vilken gör uttrycket onödigt.

Något som socialkonstruktivismen också har kritiserats för är att vara alltför sårbar. Det kritikerna angriper är att om man inte kan lita på vetenskapliga fynd så kan man inte heller använda det som en grund i samhällskritiken som uttalas. Förespråkarna för socialkonstruktivismen menar dock att konstruktivistiska studier kan bidra till social förändring genom att ifrågasätta och problematisera de vedertagna sanningar som finns gentemot makthavares, myndigheters och mediers förklaringar och problemdefinitioner. På så vis kan konstruktivistiska studier bidra till social förändring (Sahlén 2015). Med tanke på den tidigare kritiken är vår avsikt vid antagandet av socialkonstruktivismen inte att konstatera en exakt riktighet utan snarare att visa på möjliga förståelseramar.

Foucaults maktperspektiv

Diskursanalysen har utvecklats av postmodernister som bland annat Foucault som har sin grund i olika maktfrågor (Denscombe 2018). Det diskursanalytiska angreppssättet är inte bara en metod för analys utan även en vetenskapsteori som har sin grund i det socialkonstruktivistiska perspektivet (Winther, Jørgensen & Phillips 2000). Foucault som grundare till hur man förstår diskursanalysens subjekt menar att språket talar via människan vilket gör att subjektet blir en kanal för språket och kulturen. Detta sätt att se på subjektet är något olikartad den traditionella synen på vad subjektet är (Winther, Jørgensen & Phillips 2000). Enligt Foucault så är samhällets kategorisering av hemlösa ytterligare ett sätt att försätta avvikare i utkanten av samhället. Syftet med kategoriseringen är att peka ut, administrera och anordna hemlösheten så att makten kan fortsätta bevaras och produceras i samhället. Trots att samhället fortsätter med sin maktutövning har hemlösheten inte minskat utan tvärtom ökat de senaste åren. Foucault menade att samhällets strukturer utformats som begränsningar men att möjligheten till motstånd alltid finns där makt förekommer. Att diskursens ordning vidmakthålls så gott som hela tiden av alla människor i samhället och skyddas av vår struktur. Han menade också att makten är i en relation som ständigt förändras och därför är den heller inte total. Foucault var väldigt intresserad av de maktlösas upplevelser av maktrelationer och tittade mycket på de alldagliga och små makterna som finns överallt runt oss och som hela tiden påverkar oss. Enligt Foucault är makten inte ett tillstånd eller en tillhörighet och därför kan man inte ta över eller äga makten. Makt är något som utövas mellan deltagare. Motståndet är lika komplext som utövningen och kan ge sig till känna som långsam, svävande och trotsig. Hur händelser och aktörer strukturerar utrymmet för andra händelser och aktörer är en fråga om maktutövning (Foucault 2011). Något som

Foucault kopplar till diskursen är något han kallar utestängningsprocedurer. Den första och också det vi känner bäst till är förbudet. Den sociala konstruktionen gör att vi vet vad, hur och vem som får uttala sig om saker och ting i vårt samhälle. Konstruktionen är något som utan framgång anstränger sig för att få oss att tro att den inte är något att bekymra sig om men förbuden den hela tiden utsätts för visar märkbart på konstruktionens koppling till makten och begäret. Den andra utestängningsproceduren är en uppdelning och ett förkastande, en oenighet mellan förnuft och vansinne. Avskiljandet av vansinnet är en förfinad och utvecklad kontroll av människor och deras tankar. Den tredje är viljan till sanning som enligt Foucault är den sanna diskursen som gestaltas med tvingande behov och som frigörs från begär och makt. Den är ytterligare ett uttryck för kontroll där diskursen kontrollerar allt och alla (Foucault 1993).

Foucault skriver också om den pastorala makten som är en omedveten makt där man genom godhet och skyddande omyndigförklarar den enskilde (Foucault 2011). Pastoralmakten kommer ursprungligen från den gammalkristna traditionen där kyrkan hade makten. Idag har makten levt vidare genom välfärdsstatens kontrollerande organisationer som ämnar att ge individen livskvalitet och trygghet. Pastoralmakten omfattas idag av ett stort antal professioner såsom läkare, domare, poliser, psykologer och socialarbetare vars funktion är att övervaka och kontrollera med avsikten att hjälpa. Makten bygger på en väldigt närgående analys och utfrågning av individen där man lägger särskilt fokus på individens problembild. Handlingsplaner och dokumentation anses enligt pastoralmakten förstärka den kategorisering och klientisering som individen utsätts för samtidigt som insatserna erbjuder individen stöd och hjälp (Järvinen 2015).

Metod

Vår avsikt med studien var att ta del av och vidare analysera självbiografier författade av före detta hemlösa med hjälp av diskursanalys (Bryman 2011). Genom analysen avsåg vi att undersöka de nagelfara detaljer som författarna ger uttryck för, vilket innebar att vi kom att sätta det skrivna ordet under lupp och analysera såväl det sagda som det som uttrycktes mellan raderna (Denscombe 2018). Eftersom vi använde oss av det socialkonstruktivistiska perspektivet som lägger sin tyngd på social konstruktion lämpade sig kvalitativ metod bäst och vi valde därför att arbeta med den kvalitativa forskningsmetoden som forskningsstrategi (Bryman 2011). I början av vår studie hade vi inte några klara hypoteser utan resultatet är grundat i våra fynd från biografierna vilket gör att studien har en induktiv ansats (Bryman 2011).

Diskursanalys

Enligt Bergström och Boréus (2018) kan texter vara viktiga analysföremål inom samhällsvetenskaperna av anledningen att texter har inflytande på samhälle, debatter och människors liv när de produceras och konsumeras. Men det är inte bara texters språk utan även språket i samtalet som är intressant därför att en diskurs utgör den sociala verkligheten såsom den upplevs (Bryman 2011). Det är således texters dolda budskap som är av intresse för forskaren (Denscombe 2018). Vidare är det överordnade syftet för diskursanalysen att studera olika perspektiv på makt genom att analysera hur människor konstrueras språkligt och vilka konsekvenser konstruktionen får för människorna som kategoriseras (Bergström & Boréus 2018). Generellt används diskursanalys för att undersöka samhällsdiskurser men kopplat till vårt syfte avser vi snarare att studera hur de hemlösa själva reproducerar konstruktionen av att vara hemlös. En annan typ av maktorienterad fråga inom diskursanalysen är vem som besitter rätten att uttala sig om en viss fråga, här kan till exempel vissa samhälleliga grupper vara exkluderade till förmån för experter vilket gör diskursanalysen till en relevant metod för vårt syfte (Bergström & Ekström 2018). Inom diskursanalysen kan man också intressera sig för konstruktionen av sociala identiteter och hur de formas inom en specifik diskurs. Konstruktionen av självbilden ses därför som en process som grundas i andras antaganden där ett "vi" och "dom" skapas (Bergström & Ekström 2018). I detta fallet är det de hemlösa själva som gör sociala anspråk där samhället uppmanas att ta ansvar för den rådande hemlösheten vilket kanaliseras genom deras självbiografier där de har tolkningsföreträdare (Lofstrand 2005).

Kritik mot diskurs

Varje enskilds diskurs influeras av sammanhanget hen befinner sig i eller möter vilket gör att beroende på syftet och för vem självbiografierna är skrivna för kan utfallet variera (Bryman 2011). Något man också bör beakta när man använder sig av diskursanalys är att det som uttrycks alltid går att uttrycka på ett annat sätt och därmed tolka på olika sätt (Bryman 2011; Bergström & Ekström 2018). Ytterligare kritik som riktas mot diskursanalysen är att man sällan framhäver aktörerna eller subjekten som levande varelser. Att man missar de enskilda individerna och grupperna i samhället. Samtidigt är det inte detta diskursanalytikern försöker göra utan det är uppkomsten av och förändringen av sociala identiteter som står i fokus (Bergström & Ekström 2018). Foucaults mycket vida syn på makt har också kritiserats utifrån diskursanalysen som ser makt i allt där kritikerna menar att makten är negativ där de ifrågasätter även positiv makt. Men det problematiska blir att inte all makt är negativ utan att samhället förutsätter makt för att vara ett fungerande system för alla (Bergström & Ekström 2018).

Tillvägagångssätt vid datainsamling - Urval och avgränsning

Vi började med att undersöka kvantiteten av självbiografier skrivna av före detta hemlösa genom en sökning på Google. Det gav oss en uppfattning av vilket utbud vi hade att tillgå. Därefter tog vi hjälp av stadens bibliotek och dess bibliotekarier för att mer exakt hitta vad vi sökte. Utbudet visade sig vara begränsat då vi endast hade sex självbiografier att välja på, alla skrivna av män. Två av biografierna ansågs vara irrelevanta för vårt syfte och valdes därför bort. Det resulterade i att vi läste tre självbiografier där författarna varit hemlösa i Sverige och en självbiografi där författaren varit hemlös i USA. Vidare är tre av självbiografierna skrivna av kända personer där upplevelserna av hemlösheten är rekonstruerade i efterhand medan den fjärde författaren beskriver sina upplevelser under tiden som de pågår. Att upplevelserna är rekonstruerade i efterhand kan få till följd att upplevelserna framställs som värre än vad de egentligen var med syfte att förstärka hemlösas utsatthet. Rekonstruktionen skulle även kunna visa på motsatser i förhållande till rådande samhällsdiskurser. Man bör även ha i beaktning att tre av biografierna är skrivna av kända personer som kan ha ett visst egenintresse av hur deras upplevelser framställs för mottagarna. Alla fyra böcker är skrivna av män, vilket inte är något medvetet val från vår sida utan vi har helt enkelt inte kunnat hitta någon självbiografi skriven av en före detta hemlös kvinna. Vilket kan grunda sig i att hemlöshet är mycket vanligare bland män (Socialstyrelsen 2017). Studien är avgränsad till att endast omfattas av skriftlig text och till att gälla fyra självbiografier utifrån tid- och utrymmesskäl.

Därefter formulerade vi vår forskningsfråga som ligger i linje med en diskursanalytisk tradition med avsikten att studera personliga uppfattningar kopplade till makt. Texter och bilder upptar idag en allt större plats i människors liv och där får språket som konstituerande roll en stor betydelse. Vi har därför valt en analysinriktning som fokuserar på språk med särskilt intresse för frågor om makt (Bergström & Ekström 2018). I

förhållande till hemlöshet och den konstruktion som konstrueras språkligt kommer vi att avgränsa våra diskurser till att behandla utestängning, maktlöshet och beroende som är de mest framträdande diskurserna. Vi kommer även att redovisa tillhörande underdiskurser för att skapa en tydligare bild vilket sammantaget kommer att presentera författarnas syn på hemlöshet.

Tillvägagångssätt vid analys

Det finns enligt Bergström och Ekström (2018) inga färdiga mallar att ta i bruk inom diskursanalysen vad gäller samhällsvetenskaplig forskning, det finns dock vissa steg i analysprocessen som man måste förhålla sig till. Vi började med att var för sig läsa samtliga biografier och markera delar som skulle kunna vara av relevans med anledning av vårt syfte. Därefter sammanställde vi delarna var för sig i ett Word-dokument för att sedan gemensamt jämföra vårt enskilda material genom att noggrant läsa det om och om igen samtidigt som vi tematiserade upp det i olika färger genom att stryka över återkommande utsagor (Bergström & Ekström 2018). Genom jämförelsen har vi sållat bort utsagor som inte är särskilt framträdande för att istället presentera de diskurser och underdiskurser som till störst del framträder ur vårt gemensamma material. Vid analysen av diskurserna avser vi inte att analysera vad författarna menar eller hur verkligheten är konstruerad bakom diskursen utan det är diskursen i sig som är föremål för vår analys. Det vi avser att studera är vad författarna uttrycker när de talar om hemlöshet genom att undersöka vilka mönster vi kan hitta i deras berättelser. Vårt slutgiltiga material bygger på analyser från fyra självbiografier som ska få spegla de valda diskurserna.

Metoddiskussion

Vi är medvetna om att vår förförståelse kan begränsa oss i vårt sökande efter diskurser som ligger oss nära där vi är en del av den kultur vi undersöker. Vi kommer dock i största möjliga mån att ha detta i åtanke och inte låta våra värderingar överskugga analysen (Winther, Jørgensen & Phillips 2000). I vårt material är det författarna som har företrädde och det är deras budskap som vi ämnar förmedla. För att få en tydlig genomskinlighet i vårt resultat har vi valt ut olika citat från självbiografierna vi tagit del av och vi kommer löpande redogöra för vem som står bakom citaten (Bergström & Ekström 2018). Vi vill också redogöra för att vi medvetet valt ut något fler citat från självbiografien skriven av Raine Gustafsson (2010). Detta val grundar sig i att hans citat ger en sådan tydlig transparens till vårt resultat att vi därför valt att använda oss av dem istället för att dela upp citaten mer jämnt över de fyra olika biografierna. Vi vill dock tydliggöra att det valet inte på något sätt gör att det endast är hans upplevelser som resultatet grundar sig i utan hans citat representerar även de andra författarnas upplevelser då de olika biografierna på det stora hela har liknande upplevelser av tiden

som hemlös. Vår ambition med analysen är att datan som produceras är i enlighet med god praxis vilket också ökar vår trovärdighet (Denscombe 2018). För att stärka trovärdigheten har vi också valt att återge centrala samband i form av citat för att på så vis öka transparensen och validiteten i studien (Bergström & Ekström 2018). Enligt Denscombe (2018) finns det inget sätt att garantera forskningens tillförlitlighet men genom att skriva fram metod, analys och tillvägagångssätt på ett tydligt sätt så ger det ändå en hög tillförlitlighet för resultatet då det blir möjligt att granska forskningsprocessen i efterhand. Vi har också haft i beaktning att tre av självbiografierna är rekonstruerade i efterhand och att en av dem är en pågående skildring. Vi är medvetna om att biografierna som är rekonstruerade kan vara mindre sanningsenliga än den biografien som är en pågående skildring. Detta på grund av tidens påverkan. En av biografierna har dessutom en medförfattare vilket innebär att berättelsen är berättad och återskapad. Generaliserbarhet handlar om i vilken utsträckning ett resultat kan vara överförbart till andra studier (Denscombe 2018). Vi anser inte att vårt material är överförbart till andra studier då vårt resultat endast speglar de upplevelser som självbiografiernas författare förmedlar. Det finns dock likheter mellan självbiografierna som gör det möjligt att anta att vissa upplevelser kan vara representativa för hemlösa generellt. Vi är medvetna om att vår studie är begränsad till att endast omfatta männens bild av hemlöshet och tänker att resultatet skulle kunna se annorlunda ut då kvinnans problematik innebär en större utsatthet i jämförelse med mannen.

Vi ser allvarigt på vetenskaplig oredlighet och har varit mycket noga med att inte plagiat eller någon annan form av oredlighet får förekomma i vår studie (Vetenskapsrådet 2017). Då deltagarna i vår studie är författare/medförfattare till sina publicerade självbiografier, tillika offentliga dokument, kan det inte anses vara relevant att beakta informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet eller nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002).

Under studiens gång har vi upplevt vissa svårigheter där den första var den tidsåtgång som krävdes för att bearbeta litteraturen genom närläsning och en första analys av materialet. Det andra var jämförelsen av vårt gemensamma material som slutligen utmynnade i en tematisering av flera diskurser. Den tredje svårigheten var att materialet var väldigt omfattande vilket krävde att vi var tvungna att smalna ner vår ingång då materialet vid tidpunkten var väldigt brett och spretigt. Slutligen arbetade vi om materialet till att omfatta tre diskurser med tillhörande underdiskurser. Vi har även upplevt vissa svårigheter att läsa och förstå vetenskapliga originalkällor på engelska skrivna av Foucault och Berger och Luckmann.

Resultat och analys

I denna del har vi valt att presentera resultat och analys parallellt. Vi har också valt att presentera analysen under olika rubriker för att underlätta för läsaren. Vi kommer fortlöpande att integrera en diskussion om våra resultat i relation till tidigare forskning och våra valda teorier.

I vår analys av självbiografierna har vi funnit tre framträdande diskurser som vi anser vara representativa för vårt material och dessa kommer vi presentera var för sig. De diskurser som vi har valt att presentera i vårt material är *utestängningsdiskursen*, *maktlöshetsdiskursen* och *beroendediskursen*. *Utestängningsdiskursen*, representerar det utanförskap som hemlösa befinner sig i när de inte tillåts att vara en del av innanförskapet, d.v.s. samhället. Denna diskurs omfattas även av tre underdiskurser som är *Utestängning från innanförskapet*, *Stigmatisering* och *Frihet från innanförskapet - en motbild*. *Maktlöshetsdiskursen* med tillhörande underdiskurser *Förnedringen* och *Pastoralmakten* beskriver i mångt och mycket den förnedring som hemlösa får utstå från allmänheten samt professionella. *Maktlöshetsdiskursen* tar även upp den vanligt förekommande pastoralmakten som i all välmening utövas av professionella inom frivilliga organisationer och offentliga myndigheter. *Beroendediskursen* representerar individens utsatthet och beroendeställning i förhållande till individens överlevnad. Denna diskurs omfattas av två underdiskurser som är *Socialtjänstens otillräcklighet* och *Utanförskap från hjälpen* som beskriver hur hemlösa människor försätts i en extrem utsatthet och därför måste förlita sig till frivilliga organisationer och sociala myndigheter som ibland är otillräckliga och som utestänger hemlösa från arenor som ska vara till för att hjälpa.

En diskurs är inte något som finns i verkligheten utan det är något som konstrueras ur undersökningen och dess frågor. Det innebär dock inte att diskursen saknar ett verklighetsinnehåll utan istället att den är knuten till vår undersökning och våra satta gränser (Winther, Jørgensen & Phillips 2000). Vi vill också påpeka att denna analys och detta resultat är vår tolkning av de lästa böckerna och de diskurser som här redovisas vilket innebär att utfallet skulle kunna se annorlunda ut vid en annan jämförelse. Våra valda citat från självbiografierna med tillhörande analys ska få representera författarnas uttryck av hemlösheten.

Vi vill börja med att ge en kortare presentation av författarna vars material vi har analyserat.

Raine Gustafsson - har skrivit boken "Raines dagbok" som handlar om livet som hemlös under tretton års tid. Hans dagboksinslag publicerades löpande i Situation Sthlm där Raine själv var aktiv. Situation Sthlm är en fackligt, partipolitiskt och religiöst obunden tidning som säljs av hemlösa för att tjäna sitt uppehälle (Situation Sthlm 2019). Hans dagböcker är unika dokument som återger hans upplevelser av livet på gatan under den pågående hemlösheten (Gustafsson 2010).

Mats "Masse" Magnusson - var i sin ungdom en världsstjärna inom fotbollsvärlden, i Sverige spelade han för både landslaget, Malmö FF och Helsingborgs IF men fick sitt

stora genombrott i portugisiska Benfica. Masse skildrar i sin självbiografi de svårigheter han upplevde med att anpassa sig till ett liv efter fotbollskarriären. Svårigheterna gjorde att han började dricka alkohol allt mer vilket senare bidrog till att han blev vräkt och därför tvingades leva som hemlös (Birro & Magnusson 2017).

Joakim Lundell - tidigare känd som Jockiboy, är idag en av Sveriges största influencers och musiker. Joakim skildrar i sin självbiografi sin otrygga barndom med erfarenheter av fosterhem, ungdomshem och bollandet mellan olika myndigheter. I självbiografien återberättar han sina upplevelser av socialtjänstens otillräcklighet och den beroendeställning som finns kopplad till socialtjänsten. Hans dåliga upplevelser av socialtjänsten gör att han hamnar i ett drogmissbruk och kriminalitet vilket sen leder till att han också lever en tid som hemlös (Lundell 2017).

Doug Seegers - berättar sin livshistoria i självbiografien "Going down to the river" där han skildrar sitt liv som hemlös i USA. Han återger sin berättelse av tiden som hemlös där tillvaron i mångt och mycket består av ett kringflackande liv med ett periodvis gravt drogmissbruk. Han beskriver hur han använder sin gitarr och sitt musikaliska intresse för att överleva då han med gitarrens hjälp dagligen spelar in en slant. Doug beskriver sina upplevelser av stämpling, att inte vara någonting värd som hemlös men när han har med sig sin gitarr så ses han inte längre som hemlös (Seegers 2017).

Utestängningsdiskursen

I samtliga biografier som vi har analyserat konstruerar författarna en bild av sig själva som avvikande subjekt. Att de konstruerar sig som avvikande subjekt representeras i detta fall av en utestängning från innanförskapet där de som hemlösa inte anses leva upp till samhällets normer och värderingar som säger hur man bör vara och uppträda för att ses som en värdig samhällsmedborgare. Utanförskapet i vår studie konstrueras därför som en utestängning som rymts av både samhällelig exkludering och marginalisering genom att inte få tillhöra innanförskapet.

Utestängning från innanförskapet

Utestängning från innanförskapet ska få spegla de hemlösas upplevelser av utanförskap i förhållande till samhället. Utestängning från innanförskapet står därför för den exkludering som de hemlösa omfattas av när de inte anses ha tillträde till platser som "innanförskapet" har gjort till sina. Innanförskapet representeras här av samhället som genom interaktion mellan människor skapar utestängningsprocedurer som byggs upp och konstitueras genom samspelet (Bryman 2011). Utifrån detta perspektivet kan man därför dra slutsatsen att de hemlösa positionerar sig som oönskade i samhället där utestängningen grundas i de föreställningar som allmänheten har om hemlösa som

missbrukare och psykiskt sjuka. Som ett verkligt exempel på detta så undanröjs parkbänkar och buskage i Stockholm för att de hemlösa inte ska få vara synliga och samexistera bland vanliga människor. Samhället d.v.s. politiker med påtryckning från den allmänna befolkningen arbetar hårt för att städa bort alla synliga bevis för att hemlöshet överhuvudtaget existerar.

Igår skrev jag lite om alkoholister och när jag läser Mitt i Södermalms insändarsida menar en kille, Janne Holmström, att han tycker att bänkarna i parken ska bort. Till att börja med, håll dig till sanningen! Varför tror du att bänkarna nedanför Drakenbergsgatan används? Jo, någon tog bort alla bänkarna i Gaskammarparken. Nu har någon börjat ta bort fler bänkar i parken. Vad är vitsen med det?

(Gustafsson 2010:193)

I självbiografierna skildrar författarna sin vardag som i mångt och mycket består av att driva runt för att hitta en sovplats för natten. De beskriver också hur samhällets normer och värderingar säger att det inte är tillåtet att vistas på platser som man inte anses ha tillträde till. Han sover bland annat i ett cykelrum på Kungsholmen där han blir påkommen av en boende vilket han skildrar i kommande citat.

I går natt sov jag i ett cykelrum på Kungsholmen. För att vara ett cykelrum är det ovanligt varmt där. En kille som bor i huset har kommit på mig några gånger när jag sovit där. Därför har jag inte varit där så ofta sista tiden. Han har inte listat ut hur jag kommer in där. Senaste gången för en månad sedan skrek han: - Hit med nycklarna. Varmed jag svarade: - Jag har inga nycklar.

(Gustafsson 2010:9)

Detta är något vi vill koppla till en av Foucaults (1993) utestängningsprocedurer, förbudet. Enligt denna utestängningsprocedur vaggas vi från start in i hur samhället ska se ut och vad som är rätt och fel. Som ett resultat av förbudet har samhället begränsat tillgången till offentliga platser i våra städer vilket försvårar tillvaron för de människor som är hemlösa. Vakter patrullerar på offentliga platser för att avlägsna hemlösa som vistas där. Parkbänkar undanröjs från Stockholms parker för att allmänheten upplever det som störande att dessa platser används som tillhåll av alkoholiserade människor. En återkommande beskrivning i självbiografierna är att de som hemlösa tvingas driva runt om nätterna eller till att begå olaga intrång för att hitta en plats där de kan få värme och en gnutta trygghet. "När man är hemlös ingår olaga intrång och lösdriveri i vardagsrutinen." (Seegers 2017:150).

Utestängning från innanförskapet får också representera den marginalisering och diskriminering som de hemlösa upplever att de utsätts för. Marginaliseringen representerar den utestängning som gör individen oförmögen att på egen hand förändra

sin livssituation till det bättre. Knutagård (2009) ger i sin tidigare forskning exempel på det ekorrhjul som hemlösa befinner sig i där avsaknaden av ett hem försvårar möjligheterna att behålla ett arbete och där avsaknaden av ett arbete försvårar möjligheterna att få ett hem, den negativa effekten blir därmed dubbel. Utanförskapet handlar också om att du som hemlös utestängs från att leva ett normalt liv som innefattas av att ha ett hem, familj och ett arbete. Detta är Dougs beskrivning av sin tid som hemlös; "Som hemlös går tiden utan att något särskilt händer. Man firar inga födelsedagar, man pratar inte om nya filmer och teaterpjäser, man planerar inga resor." (Seegers 2017:140). Raine beskriver sitt liv så här; "Visst kan det vara roligt med röda dagar så att alla dagar är lite olika men det känns tryggare med vanligare veckor. Det är framförallt enklare att planera den närmaste framtiden. Så gott det nu går när man inte har något hem." (Gustafsson 2010:90).

Istället för att leva som gemene man beskriver de hemlösa att de i allra högsta grad är beroende av samhällets insatser för att överleva. De beskriver också en social exklusion vilket innebär att de inte har möjlighet att utnyttja sina medborgarliga rättigheter till fullo. Knutagård (2009) beskriver i sin forskning att den fysiska adressen är förbindelsen till det politiska medborgarskapet och personens möjligheter att aktivt delta i politiska val. Raine beskriver en händelse där han nekades att få ett bankkort som i flera avseenden försvårar hans liv avsevärt. Vidare skriver han i sin biografi; "Av någon anledning blir Försäkringskassan mycket irriterade om man är bostadslös och inte har någon adress de kan skicka utbetalningsavin till." (Gustafsson 2010:19). Denna händelse ser vi som ett exempel på den utestängning från innanförskapet som står för en slags diskriminering i samhället där Raine inte anses vara betrodd att inneha ett eget bankkort. Eftersom Raine inte kan förvara sina pengar på banken så ökar också riskerna för att bli bestulen på pengarna vilket skapar en utsatthet.

Stigmatisering

Utestängningen och utanförskapet förstärks också genom den samhälleliga konstruktionen som förknippar hemlösa med missbruk och psykisk ohälsa. Den kategorisering som görs av hemlösa kan jämföras med en form av stämpling. Stämplingen grundas här i de föreställningar som allmänheten har om hemlösa som missbrukare och psykiskt sjuka (Knutagård 2009; Cronley 2010). Som en konsekvens av den sociala konstruktionen beskriver Doug att han var väldigt försiktig med hur han betedde sig offentligt t.ex. så var han försiktig med att prata med sig själv därför att det upplevdes som något avvikande och skrämmande för förbipasserande människor. Dessa föreställningar kan ligga till grund för det utanförskap som hemlösa upplever genom att inte respekteras av andra och därmed inte heller av sig själva. "Jag tror att alla hemlösa får en stämpel på sig. De är hemlösa. Prata inte med dem. Rör inte vid dem. Men vi är människor. Vi har känslor. Och vi bits inte." (Seegers 2017:177). Masse har en liknande upplevelse. "Under de svåra åren som hemlös vet jag att det gick många rykten om mig

och min situation och jag vet också att det var en del som skadeglatt förstärkte och spred rena lögnen om mig.” (Birro & Magnusson 2017:102). Citaten visar hur den sociala konstruktionen resulterar i ett betydande utanförskap när de hemlösa ger beskrivningen av att inte tillhöra innanförskapet. Vidare skriver Masse;

Man håller sig borta. Man skäms ju så mycket att man gömmer sig. I mitt fall var det extra känsligt. Jag var en rik, framgångsrik fotbollsspelare och efter en sådan karriär förväntar sig alla att man sparat, lagt undan, varit smart. ... Så jag levde mitt liv i förnekelse utan att inse det.

(Birro & Magnusson 2017:138)

Doug beskriver också känslan av att inte höra hemma någonstans vilket också är en representation av att inte få tillhöra innanförskapet.

Det finns människor, som inte alls kan leva sig in i hur en uteliggare har det, eftersom de tänker helt annorlunda än den som lever sitt liv på gatan. Jag känner till båda världarna, och som jag ser det lever jag fortfarande någonstans mittemellan.

(Seegers 2017:22)

Raine har också svårt att kalla sig själv för hemlös då han endast ser avsaknaden av en bostad som hans problem. Utifrån hans perspektiv betraktar han sig själv som ett undantag där han inte vill identifiera sig med bilden som hemlös utan vill istället bevara den egna integriteten och värdigheten (Löfstrand 2005).

Själv har jag svårt att kalla mig uteliggare, inte ens hemlös fast jag i princip är det. Jag är helt enkelt bostadslös och behöver en lägenhet.

(Gustafsson 2010:40)

Frihet från innanförskapet – en motbild

Som motsats till föregående diskurs representerar istället “frihet från innanförskapet” en upplevd frihetskänsla inför hemlösheten som delas av både Doug och Raine. Doug menar att han aldrig har skämts för att vara hemlös och han tror att det beror på att han alltid har levt på marginalen. Han var bekväm med det livet och klarade av tillvaron. Han bodde på härbärgen, i tält, i fängelse eller under stjärnorna. Hans liv var att hitta någonstans att sova och något att stoppa i magen. Han var inte heller olycklig som hemlös. Han menar att det egentligen var tvärtom för han slapp betala räkningar och hade inte någon som bossade med honom. Han behövde helt enkelt inte stå till svars för något alls och han menar att han inte behövde bära all världens bekymmer på sina axlar. Han ansåg sig vara fri och sorglös men att han stod till svars inför herren.

Likt Doug uttrycker Raine samma frihetskänsla inför hemlösheten.

Fråga vilken hemlös som helst, inklusive mig, vad de får ut av sitt liv, och alla svarar samma sak: frihet. Frihet från räkningar, frihet från ansvar, frihet från regler som andra lägger på en.

(Gustafsson 2010:164)

Maktlöshetsdiskursen

Vårt material från självbiografierna visar på att de hemlösa ständigt utsätts för en ojämlikhet och att de hela tiden står i olika former av maktrelation till samhällets medborgare och dess myndigheter. De mest framträdande maktlöshetsdiskurserna i vårt material är förnedringen där allmänheten tar sig frihet att driva med de hemlösa och den välmenande pastoralmakten som inte sällan utövas av handläggarna på socialtjänsten.

Förnedringen

Något som framkommit i vårt material från de lästa självbiografierna är det faktum att de som hemlösa får utstå en stor portion av förnedring från allmänheten. Där allmänheten tar sig rätten att driva med dem och där de även tar sig rätten att nedvärdera dem. Vilket är något som diskursens ordning innefattas av där makt är något som utövas mellan människor i samhället och som skyddas av vår struktur (Foucault 2011). Doug synliggör detta i sin självbiografi där han tar upp känslan av att vara värre än osynlig när han inte hade sin gitarr med sig. När han däremot hade gitarren i sin hand så sågs han inte längre som en tiggare eller hemlös utan då blev han istället kategoriserad som en gatumusiker.

När man håller en gitarr i händerna är man plötsligt inte längre luffare eller tiggare, eller vad man nu använder för nedsättande ord om medmänniskor, som inte är lika fina som en själv. Då är man en attraktion, en gatumusiker. Om jag lade undan gitarren var jag värre än osynlig – då var jag smittsam.

(Seegers 2017:16-17)

Raine återger en händelse som utspelar sig när han står och säljer Situation Sthlm där en man går förbi honom tillsammans med sin femåriga son och skriker: "Skaffa ett jobb istället". Raine beskriver att han blir väldigt ledsen av kommentaren men att han samtidigt blir arg och när han konfronterar mannen reagerar mannen med att bli rädd och småspringa därifrån.

När jag sålde tidningar, kom en kille med sin son i femårsåldern. Högt nästan skrikande säger han: ”Skaffa ett jobb i stället”. Egentligen borde man inte ta åt sig, men jag blir ledsen och förbannad. Därför går jag ikapp honom och talar om för honom hur långa arbetsdagar jag har och jag dessutom skriver utan betalning. Då tar han ungen i handen, går snabbare och snabbare, medan han mumlar att han inte har tid. Till slut nästan småspringer han med ungen som ett streck efter sig.

(Gustafsson 2010:41)

Vidare beskriver självbiografierna att det är vanligt att en del människor gärna idiotförklarar och utnyttjar hemlösa människor. Flera av dem beskriver att de som hemlösa arbetar hårt för att försörja sig på egen hand utan att ligga samhället till last. Raine uttrycker ett förakt mot Stadsmissionens uttalande där de jämför korten som Situations Sthlms försäljare använder med tiggarringen som fanns på 1700-talet. Han känner sig kränkt över uttalandet och vill inte förknippas med tiggeri utan framhåller istället att försäljningen av tidningen Situation Sthlm är ett heltidsjobb, ett slitsamt arbete från morgon till kväll.

Stadsmissionen anser att Situation Sthlms försäljares kort är en nutida motsvarighet till tiggarringen som fanns på 1700-talet. Nä, nu får de ge sig. Jag anser att Stadsmissionen offentligt ska be om ursäkt.

(Gustafsson 2010:55)

Samhällets struktur och uppbyggnad skapar diskursen maktförhållande mellan samhällets medborgare vilket gör att det alltid finns människor som vill trycka ner dem i skorna igen (Foucault 2011). Det är också vanligt förekommande med väktare som anser sig stå över de hemlösa och som ofta försöker provocera genom nedsättande och förnedrande kommentarer och som även misshandlar dem. Raine beskriver ett tillfälle då väktare förföljde honom med bil i ett par timmar samtidigt som de fällde nedsättande kommentarer för att få en reaktion och därmed få tillåtelse att ingripa mot honom.

Väktarna vid Liljeholmen förföljde mig i en-två timmar genom att krypköra med sin bil tio-tjugo meter bakom mig. Med fem-tio minuters mellanrum vevade de ner rutan och sa förnedrande och elaka saker till mig. De hoppades att jag skulle bli så förbannad att jag nappade på deras provokationer. Då skulle de få en anledning att ge sig på mig. De var två killar i 20-25-års åldern.

(Gustafsson 2010:258)

Pastoralmakten

Något som genomsyrat vårt material har varit närvaron av pastoralmakten. Foucault beskriver pastoralmakten som en omedveten makt där man genom godhet och skyddande omyndigförklarar den enskilde (Foucault 2011). Detta är därför en speciell typ av makt där fokus ligger på att analysera individens omkringliggande problem för att sedan kunna hjälpa hen att komma tillrätta med sina svårigheter. Här blir diskursen den omedvetet förstärkta kategoriseringen av de hemlösa när man bland annat upprättar handlingsplaner och dokumentation (Järvinen 2015). Raine beskriver i kommande stycke hans upplevelser av socialtjänstens dokumentation och känslan av att göras till klient utan delaktighet.

Tror de att alla som vill ha bostad eller annan hjälp är psykiskt störda, eftersom det ska skrivas journaler och behandlingsplaner? Detta eviga rotande efter människors svaga punkter, som när de hittas vänds mot dem. Systematiskt blir en del personer arbetsmaterial åt allt fler för varje år. Ta inte för givet att nästan inga klarar något. Stärk människors självförtroende och tro att de klarar det mesta i stället.

(Gustafsson 2010:261)

Detta citat är ett exempel på hur de hemlösa upplever att de tvingas in i ett fack bara för att de måste tillhöra en kategori. Vidare beskriver Masse sin flykt undan myndigheter och den kategorisering som följer.

Under så många år hade jag, både medvetet och omedvetet, hållit mig undan alla sorters myndigheter. Jag hade varit på flykt från det oundvikliga. Mitt eget liv hade inte angått mig. Jag såg det ekonomiska ansvaret som ett hot, som en risk, som något andra ville tvinga mig till.

(Birro & Magnusson 2017:199)

Något som Knutagård (2009) också pekar på i sin forskning, att socialarbetare konstruerar bilden av hemlösa genom kategoriseringen och att det blir en form av maktinstrument som används mot de hemlösa för att enligt Löfstrand (2005) skapa en legitimitet. Enligt Foucault (2011) är avsikten med kategoriseringen att fortsätta producera och bibehålla makten i samhället. Vilket ges till uttryck i nästa exempel där socialtjänsten kan neka den hemlösa hjälp om de bedömer att hen inte har någon annan svårighet än att hen behöver ha en bostad. Då blir det upp till individen själv att ordna med det (Löfstrand 2005). Raine och Joakim beskriver händelser där de bland annat varit tvungna att äta antabus, lämna urinprov och blåsa i alkometer för att få en bostad.

En gång i veckan var jag tvungen att gå och pissa för att bevisa att jag var drogfri och varenda jävla dag under ett par veckors tid var jag dessutom tvungen att gå och blåsa i en alkometer och ta Antabus...

(Lundell 2017:177)

Doug ger ett exempel på att om han var påverkad eller hade olagliga substanser på sig så släpptes han inte in på härbärgen. "På räddningsmissionen släpptes man inte in om man hade olagliga substanser på sig, så när jag hade fått tag på crack drev jag från den ena så kallade cracklyan till den andra." (Seegers 2017:136). En annan händelse är när Raine bor på ett ställe där man har tillåtelse att missbruka hur mycket man vill, men att man inte får någon egen nyckel därför att personalen vill dokumentera de boendes tillstånd när de kommer hem. Dessutom är rummet han bor i så litet att det för tankarna till en fängelsecell. I vårt material är det också tydligt att det är socialtjänsten som styr över resurserna. Det framkommer bland annat stora skillnader mellan olika kommuner vad gäller hjälpens omfattning eller om man får någon hjälp alls.

Egentligen är det otroligt att det kan skilja så mycket mellan två platser i Sverige som det gjorde mellan Vadstena och Norrköping. I Vadstena fick jag knappt någon hjälp alls (jag tänker här främst på mina två diagnoser), och den lilla hjälp som jag trots allt lyckades tjata mig till, hade aldrig i längden räckt för att få mig på fötter igen. Istället skulle den bara ha varit ett litet plåster i pannan på mig medan jag långsamt låg och dog inför ögonen på hela Vadstena. Norrköping var en helt annan grej. Nu fick jag plötsligt all hjälp jag kunde önska mig och hade på bara ett halvår gått från att vara mer eller mindre utslagen till att bli självförsörjande.

(Lundell 2017:217)

Dessa stora svårigheter i mötet med myndigheter som författarna ger uttryck för är återkommande i vår studie. Flera av författarna till självbiografierna undviker myndigheterna in i det sista och är hellre bostadslösa än fogar sig under dem. Detta är något som Löfstrand (2005) skriver om i sin forskning där hon menar att när individen inte accepterar den roll som hen har tillskrivits så gör individen motstånd istället. Motståndet kan utifrån Foucaults perspektiv på den pastorala makten bottna i omyndigförklarandet av den enskilda individen (Foucault 2011). Enligt Löfstrand (2005) är det heller inget ovanligt att handläggare har ett dåligt bemötande i förhållande till klienten. Ett sådant bemötande får ofta den enskilde att känna sig kränkt vilket får individen att skapa ett motstånd mot handläggarna för att på så sätt behålla sin självkänsla. Kopplat till detta återfinns det i vårt material tillfällen då socialhandläggarna inte är särskilt tillmötesgående till att försöka hjälpa individen att komma till rätta med sin vardag. Detta visar ytterligare på de professionellas tolkningsföreträde där det finns ett symboliskt maktförhållande bland underordnade och överordnade (Löfstrand 2005).

Beroendediskursen

Beroende representerar utifrån denna diskurs individens utsatthet och beroendeställning i förhållande till individens överlevnad. Hemlösa människor försätts i en extrem utsatthet där de måste förlita sig på hjälp från frivilligorganisationer och offentliga hjälporgan som socialtjänsten, andra myndigheter och allmänheten. Beroendediskursen kommer därför till uttryck när hemlösa människor tvingas be om hjälp från olika instanser vilket resulterar i en maktlöshet (Foucault 2011).

Socialtjänstens otillräcklighet

Joakim skildrar sin första tid som hemlös där han bad socialtjänsten om hjälp men endast fick kalla handen tillbaka vilket resulterade i att han fick sova utomhus. Upplevelsen av att socialtjänsten inte lyckas hjälpa de hemlösa är en återkommande diskurs i självbiografierna vi tagit del av. Exemplet nedan tydliggör den beroendeställning man som bostadslös har gentemot myndigheterna och att det inte bara är det faktiska problemet av att inte ha en bostad utan även de omkringliggande problemen av missbruk och psykiska problem som också blir viktiga (Knutagård 2009) och som än mer skapar en beroendeställning och maktlöshet för den enskilde (Foucault 2011).

Lägenheten låg i ett rätt slumligt område med många missbrukare och socialfall, alltså såna som jag. Men det var i alla fall ett hem: två rum och kök på Jungfruvägen 10 C, och jag fick bidrag till att köpa lite möbler. Tyvärr blev den där lägenheten ganska snart som ett fängelse för mig. Jag var i så dåligt skick rent psykiskt att jag inte riktigt klarade av att gå ut. Jag isolerade mig alltmer och drack mycket. Snart började jag att höra viskande röster inifrån väggarna och trodde på allvar att jag var övervakad.

(Lundell 2017:106-107)

Det går även göra en koppling till internationell forskning som visar att det mycket väl kan vara så att missbruk eller psykisk ohälsa kan vara en konsekvens av hemlösheten där de omständigheter som personen lever under inducerar ett missbruk i syfte att självmedicinera (Johnson & Chamberlain 2008; Johnson & Chamberlain 2011; McVicar & Moscion 2015). Vidare pekar Löfstrand (2005) på vilken stor roll som definitionen av hemlöshet spelar för vilken aktör som tillskrivs ansvaret och hur ärendet sedan hanteras. Socialtjänstens och även andra myndigheters otillräcklighet är återkommande utsagor i flera av biografierna. Bland annat beskriver Raine om vilken fruktansvärd ångest med dödstankar och mardrömmar han haft sen han fick kontakt med socialtjänsten. Han beskriver också sin känsla av beroende till socialtjänsten som att han är tvungen att ha full koll på vad handläggaren dokumenterat om honom på grund av att handläggarna ofta byts ut och då hamnar man på noll igen och då kan den nya handläggaren få för sig att

han har andra behov än tidigare handläggare har bedömt. Vilket enligt Foucault (2011) kan kopplas till makten mellan deltagare.

Inom en snar framtid måste jag gå igenom med min handläggare vad hon har skrivit om mig. För helt plötsligt kan hon bli utbytt mot någon annan som har någon ny märklig uppfattning vad som är bäst för mig.

(Gustafsson 2010:228)

Joakim beskriver hur han under lång tid tvingades anpassa sig till socialtjänstens resurser och det som de hade att erbjuda men även deras otillräcklighet vad gäller att hjälpa den som behöver hjälp att få ett hem. Bland annat bodde han i en campingstuga och i ett kallt kloster, båda ställena låg ca en mil utanför stan. Han hade inget transportmedel och gavs ingen hjälp att flytta sina saker mellan de olika boendena han tilldelades. Därför fick han gå och hämta sina saker i flera omgångar fram och tillbaka. Dessutom var boendena väldigt tillfälliga med ungefär en månads vistelsetid på varje ställe. Citatet nedan speglar hur man som hemlös kan uppleva sig vara beroende gentemot vilka resurser myndigheterna har att tillgå.

Jag hade inga rena kläder, inga pengar, ingen fast punkt. Det kändes som att det var lika bra att ge upp. Men då ringde en av soc-tanterna och sa att de hade hittat en lägenhet åt mig. Den låg på Klosterledsgatan i Vadstena, i ett hus som jag visste att många missbrukare och mer eller mindre kriminella bodde i. Just då struntade jag faktiskt i det, jag ville bara ha ett eget rum.

(Lundell 2017:174)

Utestängning från hjälpen

Vårt material skildrar också den utsatthet som hemlösa drabbas av då de utestängs från organisationer och myndigheter som ska finnas till för att hjälpa de hemlösa i samhället. Att de utestängs från att kunna få hjälpen som de är berättigade till gör dessutom utestängningen dubbel. I de kommande citaten skildras upplevda erfarenheter av utestängningsprocedurer från arenor som de hemlösa normalt ska ha tillträde till och som de såväl är beroende av för att kunna sköta sin personliga hygien och överlevnad. Raine beskriver känslan av att vara smutsig och att inte ha möjligheten att tvätta sig.

Mina kläder känns läskigt skitiga, eftersom jag inte har ett enda plagg att byta med. Är portad från Stadsmissionens daghärbärke vid Slussen där man kan få duscha, få sina kläder tvättade och låna (få) andra kläder under tiden.

(Gustafsson 2010:18)

Vidare beskriver Raine en händelse då han nekas tillträde till Stadsmissionens daghärbärge. Situationen är ett tydligt exempel på maktmissbruk utövat av personalen som är vanligt förekommande i vårt material (Foucault 2011).

Vakten vid dörren till Stadsmissionens daghärbärge släppte inte in oss. Han påstod att det var personalbrist och stängt. Dessutom sa han att maten var slut. När en kille var på väg ut lyckades jag smita in. Visst fanns det mat kvar.

(Gustafsson 2010:63)

Även personalen vid härbärgena utövar sin makt mot de hemlösa när de till exempel nekar de hemlösa att komma in på härbärgets för att få lite mat. Personalen kunde då säga att de hunnit stänga trots att deras öppettider visade på att det var tid kvar eller så kunde de säga att maten var slut trots att det fanns gott om mat kvar.

Bara några kvarter därifrån ligger Stadsmissionens daghärbärge vid Slussen. Förra söndagen kom jag och min kompis dit fyra minuter i halv tre. Han fick inte röka upp sin fimp eftersom de tänkte stänga ytterdörren och inte släppa in några fler när det var en halvtimme kvar till stängning. När det är 34 minuter kvar till stängning och det bara är fyra-fem besökare där förutom oss behöver de inte ha så jävla bråttom. Dessutom fortsatte de stressa oss. Medan jag gick till bordet med min tallrik filmjolk slängde personalen bort mitt kaffe.

(Gustafsson 2010:199)

Joakim beskriver sitt beroende i förhållande till socialtjänsten och den utsatthet som han upplever när han nekas hjälp från en offentlig myndighet. Om inte de vill hjälpa honom vem ska då göra det? Löfstrand (2005) skriver i sin forskning att om de hemlösa inte har legitima och giltiga problem så får de lösa sin situation själva och därmed stå utan hjälp från myndigheterna.

Kort sagt ingen ville veta av mig. Inte ens tanterna på socialförvaltningen. De verkade helt ointresserade av att hjälpa mig. Därför hade jag inget annat val än att sova ute. Om jag hade tur kunde jag sova hos någon kompis, men för det mesta tvingades jag sitta i en port eller kura ihop mig i något utkyllt trädgårdsskjul där det i alla fall inte blåste.

(Lundell 2017:106)

Diskussion

Med historien i ryggen kan vi se tillbaka och dra slutsatsen att det alltid varit de rika som skapat villkoren för de fattiga i samhället. Samhällets struktur är därför uppbyggd av och anpassad för de välbeställda i samhället. När man blir hemlös hamnar man på samhällets botten utan hjälpmedel att ta sig upp igen.

Självklart måste man följa samhällets spelregler, vilket inte har något med moral att göra. Det är alltid de rika som skapar spelregler för de fattiga. Aldrig tvärtom.

(Gustafsson 2010:18)

Vårt material var till en start väldigt omfattande och innehöll flertalet diskurser varav vi tog fasta på de tre som var mest framträdande och som bidrog med en allmän skildring av hemlösheten. Den första diskursen var utestängning från samhället. Denna diskurs kom också att få tre underdiskurser som utanförskap från innanförskapet och stigmatisering men även en motbild i form av frihet från innanförskapet. Den andra diskursen var maktlöshet som innefattas av den allmänna förnedringen och den utövade makten från myndigheter. Den tredje diskursen representerade individens beroende till socialtjänsten och dess otillräcklighet men även myndigheters- och frivilligorganisationers utestängning från rätten till hjälp. Diskurserna företräder den styrande ordningen utifrån vilken hemlöshet kan förstås och är därmed ett sätt att uppfatta verkligheten. Vår upplevelse är att våra framträdande diskurser besvarar vårt syfte då de beskriver tre möjliga konstruktioner av att vara hemlös och även vilka konsekvenser konstruktionen får för individen utifrån de hemlösas uppfattning av verkligheten.

Slutsatser som vi kan dra utifrån denna studie är att författarna som hemlösa konstrueras som avvikande subjekt som inte tillåts att vara en del av innanförskapet i samhället, de blir utestängda. Som hemlösa nedvärderas och idiotförklaras de och ska helst inte finnas för allmänhetens beskådning. De utestängs helt enkelt från samhällets inre kärna utan någon som helst delaktighet i viktiga sociala processer (Foucault 2011). Vi anser dock att det är innanförskapet som är problemet och inte utanförskapet. Människor som är en del av innanförskapet, det vill säga privilegierade människor, smutskastar och nedvärderar människor som lever på samhällets botten istället för att engagera sig och erbjuda en hjälpande hand. Resultatet visar att utestängningen får en starkt stigmatiserande upplevelse till konsekvens där de före detta hemlösa beskriver att de inte har någon värdighet därför att allmänheten tar dem för att vara missbrukare eller psykiskt sjuka (Phillips 2015). Men till resultatet hör också en intressant motbild till utanförskapet där två av fyra författare även beskriver att de känner en frihetskänsla inför hemlösheten. Friheten framträder i form av att de inte behöver betala räkningar, de har ingen som bestämmer över dem och de behöver inte stå till svars inför någon. De är sin egen man och tar dagen som den kommer.

Resultatet visar också att författarna som hemlösa upplever en stor maktlöshet inför hemlösheten som både grundas i allmänhetens kränkande beteende men även den

maktlöshet som de känner inför de sociala myndigheterna. Som hemlösa får de uppleva en stor portion av förnedring från de människor vilka de möter i sin vardag som ger bilden av att de inte är vatten värda. Resultatet ger exempel på väktare som använder övervåld men som också använder sin makt då de tar sig rätten att provocera några av författarna när de är hemlösa. Ytterligare ett exempel på makt är socialtjänstens kategorisering som bygger på stämpling och omyndigförklaring vilket författarna i självbiografierna ger uttryck för (Foucault 2011). Vidare markerar positionen av över- och underordning tydligt vem det är som har makten och därmed kontrollen att styra över de insatser som kan tilldelas. Den bild som förmedlas genom självbiografierna visar också tydligt att författarna oftast inte tillåts vara delaktiga i de beslut som fattas, utan helst ska acceptera insatsen som tilldelas utan motstånd. Om de motsäger sig insatserna eller kommer med egna tankar och förslag så räknas detta i flera fall som motstånd. Bilden som förmedlas är att de som hemlösa helt enkelt förväntas acceptera de insatser som de tilldelas. Som exempel kan en hemlös man och kvinna som lever i ett förhållande tvingas att leva avskilt därför att de tilldelas insatser på könsspecifika boenden vilket får till konsekvens att paret inte får bo tillsammans och detta gör att de hellre lever ett fortsatt liv på gatan (Knutagård 2009). Resultatet visar också att flera av författarna till biografierna väljer att klara sig själva istället för att ta hjälp av socialtjänsten och eventuellt få ekonomiskt stöd. Detta valet grundas i att de vill behålla sin värdighet genom att inte göras till klient (Löfstrand 2005).

Vårt resultat visar också att misstänksamheten gentemot myndigheterna är hög. Flera av författarna har som hemlösa dåliga erfarenheter av att socialhandläggarna ofta byts ut och det fattas beslut över deras huvuden, utan att de fått vara delaktiga. De står i en beroendeställning gentemot myndigheter och organisationer och är tvingade att be om hjälp trots att myndigheterna återkommande misslyckas med att hjälpa dem. De är som hemlösa också tvungna att anpassa sig efter vilka resurser myndigheterna har att tillgå (Löfstrand 2005). Vidare gör deras beroendeställning att situationen som hemlös skapar andra problem för dem (Johnson & Chamberlain 2008; Johnson & Chamberlain 2011; McVicar & Moscion 2015). Det är bland annat vanligt förekommande att de missbrukar och att de mår psykiskt dåligt med bland annat mardrömmar och dödstankar. Det hela späs på med att de inte sällan stängs ute från arenor som de ska ha tillträde till som exempelvis härbärgen. Härbärgen är ju till för att hjälpa de som står utan bostad med bland annat mat och att de hemlösa ska få möjlighet att tvätta sig själva och sina kläder. Men vårt resultat visar istället att dessa arenor ytterligare stänger ute dem som hemlösa från samhällets kärna.

Utifrån vårt resultat har vi kunnat dra slutsatsen att sociala myndigheter och andra organisationer idag är styrande av hemlösheten som definition vilket också styrks av Löfstrands (2005) och Knutagårds (2009) forskning. På en övergripande nivå har vi också kunnat urskilja många likheter mellan samhällets syn på hemlösa och den bild som de före detta hemlösa förmedlar genom sina självbiografier. De många likheter som förmedlas reproducerar i sin tur den redan existerande bilden av hemlösa vilket gör att bilden förstärks. Frågorna som man kan ställa sig kopplat till detta är om samhällets bild

är så djupt inristade i de hemlösa själva eller om de faktiskt delar samhällets bild? Detta är dock en fråga som kan lämnas obesvarad för framtida forskning.

Ytterligare ett område för framtida forskning kan vara kvinnors situation i hemlöshet. Eftersom vår studie enbart är baserad på mäns upplevelser av att vara hemlösa kan vi inte säga någonting om de skillnader som finns mellan manlig och kvinnlig hemlöshet. Det finns dock tidigare forskning som visar att hemlösa kvinnor i högre grad utsätts för misshandel i form av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld men även tvingas till prostitution (Beijer, Scheffel Birath, DeMarinis & af Klinteberg 2018). I samband med detta skulle det även vara intressant att undersöka konstruktionen av den hemlösa kvinnan kontra samhällets normer och värderingar av hur kvinnan ska vara.

Styrkor med vår studie är att vi lyfter ett problem som känns väldigt aktuellt då hemlösheten ökar i vårt samhälle. Svagheter med vår studie kan vara att vi på ett sätt bidrar till att förstärka den definition och kategorisering som idag råder i samhället. Vi anser dock att fördelarna som studien har överväger den negativa aspekten av att förstärka definitionen genom att vi lyfter ett högst aktuellt problem. Vår önskan är att studien ska bidra till en ökad reflektion inom det sociala arbetet i syfte att stärka klientens självbestämmande och delaktighet. Vi har också en önskan om att vår studie ska väcka en tankeställare hos gemene man om hur vi bemöter människor i vår vardag och speciellt de som är utsatta, ett leende eller vänlig kommentar kan vara guld värd.

Referenser

- Beijer, U., Scheffer Birath, C., DeMartinis, V. & af Klinteberg, B. (2018). Facets of Male Violence Against Women With Substance Abuse Problems: Women With a Residence and Homeless Women. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(9), ss. 1391-1411.
<https://journals-sagepub-com.ezproxy.bib.hh.se/doi/pdf/10.1177/0886260515618211>
- Berger, P. & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction Of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Repr. London. Penguin
- Bergström, G. & Boréus, K. (2018). Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I Boréus, K. & Bergström, G. (red.) *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur AB, ss.17-45.
- Bergström, G. & Ekström, L. (2018). Tre diskursanalytiska inriktningar. I Boréus, K. & Bergström, G. (red.) *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur AB, ss.253-301.
- Birro, M. & Magnusson, M. (2017). *Masse - helvetet tur & retur*. Västerås: Idrottsförlaget
- Boréus, K. (2015). Diskursanalys. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber, s.179.
- Bramley, G. & Fitzpatrick, S. (2018). Homelessness in the UK: Who is most at risk? *Journal Housing Studies*, 33(1), ss. 96-116.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02673037.2017.1344957>
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber
- Cronley, C. (2010). Unraveling the social construction of homelessness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), ss. 319-333.
<http://dx.doi.org/10.1080/10911350903269955>
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Fjärde upplagan Lund: Studentlitteratur
- Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion
- Foucault, M. (2011). *Vetandets arkeologi*. 2., ombrutna, översedda uppl. Lund: Arkiv
- Gustafsson, R. (2010). *Raines dagbok: [tolv år på gatorna i Stockholm 1998-2010]*. Göteborg: NoNa
- Johnson, G. & Chamberlain, C. (2008). Homelessness and Substance Abuse: Which Comes First? *Australian Social Work*, 61(4), ss. 342-356.
<http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=27740e9d-f883-40ce-bb1b-0377725e5d76%40sessionmgr4010>

- Johnson, G. & Chamberlain, C. (2011). Are the Homeless Mentally ill? *Australian Journal of Social Issues; Sydney*, 46(1), ss. 29-48.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/j.1839-4655.2011.tb00204.x>
- Järvinen, M. (2015). Ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system. I Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur, ss: 285-286.
- Knutagård, M. (2009). *Skälens fångar [Elektronisk resurs]: hemlösbetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2009
<https://portal.research.lu.se/ws/files/5737993/1384389.pdf>
- Lundell, J. (2017). *Monster*. Stockholm: Forum
- Löfstrand, C. (2005). *Hemlöshetens politik: lokal policy och praktik*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2005
- McVicar, D., Moschion, J. & C. van Ours, J. (2015). From substance use to homelessness or vice versa? *Social Science & Medicine*, 136-137, ss. 89-98.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953615002786?via%3Dihub>
- Meeuwisse, A. & Swärd, H. (2015). Introduktion: Vad är ett socialt problem? I Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur, ss: 23-26.
- NE.se [Elektronisk resurs]. (2000-). Malmö: Nationalencyklopedin
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/sj%C3%A4lvbiografi>
 [2019-05-08]
- Nygren, L. (2009). Är det något särskilt att forska i socialt arbete? I Dahlgren, L. & Sauer, L. (red.) *Att forska i socialt arbete: utmaningar, förhållningssätt och metoder*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Phillips, L. (2015). Homelessness: Perceptions of Causes and Solutions. *Journal of Poverty*, 19(1), ss. 1-19. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10875549.2014.951981>
- Sahlin, I. (1996). *På gränsen till bostad: avvising, utvisning, specialkontrakt*. Diss. Lund: Univ.
- Sahlin, I. (2015). Sociala problem som verklighetskonstruktioner. I Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur, ss: 129-149.
- Seegers, D. & Eubanks, S. (2017). *Going down to the river: en hemlös gatumusiker, en oförglömlig sång och mötet som förvandlade ett liv*. Örebro: Sjöberg's förlag
- Situation Sthlm (2019). *Social verksamhet - Situation Sthlm*.
<https://www.situationsthlm.se/var-verksamhet/> [2019-05-15]

- Socialstyrelsen (2017). *Hemlöshet 2017 – omfattning och karaktär*. Socialstyrelsen. <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2017/2017-11-15/sidor/default.aspx> [2019-05-08]
- Socialstyrelsen (2017). *Fler personer i akut hemlöshet*. Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialstyrelsen/pressrum/press/fler-personer-i-akut-hemloshet/> [2019-06-16]
- Socionompodden* (2018). Hans Swärd – Hemlöshet. [podd]. Poddtoppen.se, 21 november. <https://poddtoppen.se/podcast/1439812782/socionompodden/5-hanssward-hemloshet> [2019-06-04]
- Søren Wenneberg, B. (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. 2. uppl. Malmö: Liber
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2019-04-06]
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. <https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningsсед/> [2019-04-06]
- Williams, S. & Stickley, T. (2011). Stories from the streets: people's experiences of homelessness. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 18(5), ss. 432-439. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1365-2850.2010.01676.x>
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Elin Svensson

Marianne Hökerud

Besöksadress: Kristian IV:s väg 3
Postadress: Box 823, 301 18 Halmstad
Telefon: 035-16 71 00
E-mail: registrator@hh.se
www.hh.se